

משלי עם בחרוזים

על ר' משה יצחק וולך

משלי עם בחרוזים — שלוש מלים, שלושה ענינים, אפילו שלושה עולמות. מלה ראשונה: המשל — ברו סיקחות משעשעת, המשכילה ללקוט צמר־ניגודים, כובד־הגות וקלות־דיבור, להעמידם כחטיבת־אמירה קטנה; תוכו חכמה קוסמת, היודעת ללכוד צמד־ניגודים, מכסימום של תוכן ומינימום של צורה, ולמוגם כחטיבת־שירה גדולה. מלה שלאחריה: משל־עם — ברו חופן מלים מעטות וטופפות; תוכו ממגורת ענינים רבים ושקולים: רחש והגיג, התבוננות והרהור, משאלה וחוק, גזירה וחפץ, הוריה וביקורת, שנבחנו בחיי יחידים וקיבוצים, בחיי־דורות, ועמדו בהם כסיכום־נסינות, כקציר־חכמה, כתמצית־חיים. מלה אחרונה: תרוז — ברו הוא כאמנות גלויה, המחברת את תאוות־הריבוי ואת כורח־האחדות; תוכו הוא כאמנות נסתרת, הממזגת את גזר־הריבוי ואת כיסופי־האחדות.

מחבר הספר „משלי עם בחרוזים” — ניתז לתוך נשמתו ניצוץ מאותה ספירה, שבה מתאחדים שלושה עולמות אלה כעולם אחד. בספרו, על חמשת חלקיו, הכולל חמשת אלפים משל, אתה מוצא את המשל גם בחינת־אב — כדמות הפתגם, המאמר; גם בחינת־בן — כדמות המכתם, והם שכבשו להם רוב־מצע־הספר; גם בחינת נכד — כדמות האפוריזם, שכבש לו קצת מצע הספר. וכאן יפה האמירה המצוינת, שהמחבר עצמו טבע דפוסה: אפוריזם אינו פסוק בתורה אלא תורה בפסוק.

הוא, המחבר, ראה לבור משלי־עם, בין בלשונונו בין בלשוך־הגלות, בין בלשונות שכנינו בגלויות, ולצקת אותם כצורת

מכתמים, שדרכם בחריזה. וניתן לומר, כי הוא בזה כמשלים התפתחותם של משליהעם, שכן זו להם דרך אימננטית. מן הדין היה, כי נתן בידנו אסופה שלימה ומפורטת של פתגמים ומימרות ברחבי הדורות, שניתנו בחרוזות, אך דיה עדות קטנה של דוגמאות מעטות. אם במקרא: תאניה ואניה, צמח בלי יעשה קמח וכיוצא באלה; אם בחז"ל: רוב מנין ורוב טעמו פגמו, בשפה רפה, אך בניס בלא סימנים, כשם שקיבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה; וכן: כולי האי — ואולי, אי אגרא לא פגרא, האי דשנא להאי פרדשנא, חברך אתעשר לא תאשר, דאכל אליתא טשי בעליתא, לחכימא ברמיזא לשטיא בכורמיזא, טבא ביעתא מגולגלתא משהתא קיסי סלתא, צריך יהודאה לחרובא עביד תתובא; וכיוצא באלה. ואם נאמר להוסיף דורות ימי הביניים לא נספיק ונרמוז על לשון מליצה: לא מכל אורן יעשה תורן, או לשון הקינות: מה שקרם משמיעים ומה שעשו אינם מודיעים, או לשונות מאוחרים מהם: זה חומס וזה רומס; ואחרון אחרון: תם ונשלם שבח לאל בורא עולם.

נמצא המחבר, הפועל ברוח זו, כמביא גאולה כפולה — הוא גואל את המשל משבי-לעז וחצי-לעז ונוטעו בלשוננו; הוא גואלו בדרך הנאותה ביותר, העשויה להשגירו בפינו. והעיקר, שהוא יודע לקיים בבני טיפוחיו הקטנים: ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציא. הקורא הנקרא לאכול את מגילת המשלים, אוכלה וטועם את הישן והוא כחדש לחפו. ולימים כי יאבה להגות מחשבה או רגש בדפוס המשל, ונדחקו בזכרונו המשלים האלה ועלו על לבו, ומלבו לפיו, וחזר משל-העם לפי-העם.

[תש"ט].